

Вікторія Біла

Університет Державної фіскальної служби України,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри адміністративного
права і процесу та митної безпеки
vicing21@ukr.net

ПРАВОВА ФОРМА ЯК КАТЕГОРІЯ НАУКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

© Біла В., 2017

Висвітлено основні результати дослідження правової форми як категорії науки адміністративного права, з'ясовано її аксіологічне та онтологічне значення. Визначено співвідношення поняття “правова форма” із такими поняттями, як “правова форма діяльності”, “правова форма реалізації функцій держави”, “форма права”. Наголошено, що наявність юридичної процедури – обов’язкова ознака правової форми.

Ключові слова: правова форма; адміністративне право; форма права; правова форма діяльності; органи публічної адміністрації.

Викторія Белая

ПРАВОВАЯ ФОРМА КАК КАТЕГОРИЯ НАУКИ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА

Представлены основные результаты исследования правовой формы как категории науки административного права, определено ее аксиологическое и онтологическое значение. Установлено соотношение понятия “правовая форма” с такими понятиями, как “правовая форма деятельности”, “правовая форма реализации функций государства”, “форма права”. Отмечено, что наличие юридической процедуры – обязательный признак правовой формы.

Ключевые слова: правовая форма, административное право, форма права, правовая форма деятельности, органы публичной администрации.

Victoria Bila

University of the State fiscal service of Ukraine
Department of Administrative Law and Process and Customs Safety
Ph. D., Assoc. Prof.

LEGAL FORM AS A CATEGORY OF ADMINISTRATIVE LAW` SCIENCE

The main results of the study of the legal form as a category of the science of administrative law are highlighted in the article, clarified its axiological and ontological significance. The relation between the concept of “legal form” and the concepts such as “legal form of activity”, “legal form of realization of state functions”, “the form of law” are determined. It is stressed that the presence of a legal procedure is a mandatory feature of the legal form.

Key words: legal form; administrative law; form of law; legal form of activity; bodies of public administration.

Постановка проблеми. Наукові категорії як найзагальніші, фундаментальні поняття юридичної науки відіграють велику роль у пізнанні правових феноменів. На їх основі утворюються нові наукові поняття, теоретично осмислюються, екстраполюються дані досвіду, з'єднуються результати пізнання, досягнуті в різний час, різними способами [1, с. 327].

Аналіз дослідження проблеми. Правова форма є однією із категорій науки, що максимально узагальнює особливості регулювання суспільних відносин, унаслідок чого набула значного поширення у дослідженні державно-правових явищ. Водночас, зважаючи на наявність лише поодиноких наукових досліджень, що стосуються правової форми в системі понять теорії права (Ю. Б. Батурина) [2], правових форм діяльності держави в регулюванні суспільних відносин (Г. М. Бистрик) [3], варто вказати на скоріш інтуїтивне використання у галузевих юридичних науках категорії “правова форма” як зовнішнього вираження діяльності певного суб’єкта права з реалізації його функцій. Вживають такі терміни, як “правові форми реалізації функцій держави”, “правові форми діяльності держави”, “правові форми адміністративної діяльності”, “правові форми управління”, “правові форми публічного адміністрування” тощо. Аналіз названих понять підтверджує, що відсутність єдності серед учених щодо розуміння поняття правової форми призводить до логічних суперечностей у взаємозв’язку положень теорії права та галузевих наук. Так, у теорії права до правових форм діяльності держави зараховують правовстановлювальну, правозастосовну, правоохоронну, установчу, контрольно-наглядову [4, с. 85], в теорії адміністративного права до правових форм діяльності органів виконавчої влади, що є частиною апарату держави, створені й функціонують з метою реалізації її функцій, зараховують: нормативні та індивідуальні акти управління, адміністративні договори, юридично значущі дії. Крім того, одні дослідники підкреслюють матеріальний аспект правової форми (правовою формою є індивідуальний акт управління), інші – процесуальний (правовою формою є прийняття індивідуального акту управління).

Наведений приклад свідчить про необхідність досліджень правової форми як наукової категорії, враховуючи здатність останньої усувати хаос і невизначеність фактів суспільного життя [5, с. 355], систематизувати та описувати минулий досвід наукових досліджень, визначати напрями подальших розробок [6].

Отже, **метою** цього дослідження є визначення категоріального значення правової форми для науки адміністративного права, її галузевих ознак, співвідношення із суміжними поняттями.

Виклад основного матеріалу. Необхідно вказати, що не будь-яке поняття здатне здобути категоріальний статус. В. О. Тененбаум зауважує, що до системи категорій юридичної науки належать лише ті поняття, що максимально узагальнюють особливе, спеціальне в її об’єкті [7, с. 57].

Саме таким потенціалом володіє поняття правової форми. За справедливим твердженням Ю. Б. Батуриної, у правовій формі здійснюється опосередкування різних неправових суспільних відносин, що потребують юридичної регламентації [2, с. 20]. Правова форма являє собою певне відношення права до явищ зовнішньої реальності та критерій відмежування права від неправа [8, с. 116].

Відповідно аксіологічне значення правової форми як наукової категорії полягає у її здатності утворювати зв’язок правової матерії із явищами суспільного життя, які держава визнає як такі, що потребують правового регулювання, можливості їх узагальнення та систематизації. Як зазначає Ю. Ю. Ветютнев, правова форма є зовнішнім образом комунікації, що надає їй юридично значущого характеру [8, с. 116].

Правова форма є категорією комплексною, враховуючи виконання нею ще однієї функції – утворення каркасу всередині самого права, об’єднання різних елементів, що входять у право [2, с. 34]

Названі функції можна розглядати як самостійні лише на рівні теорії права, на рівні ж галузевих наук вони нерозривно зв’язані. Встановлення стійкого та об’єктивно необхідного зв’язку

між складовими елементами і є тією властивістю, що дає змогу правовій формі забезпечити вплив елементів права на суспільні відносини, надати юридичного значення результатам діяльності їх учасників, забезпечити розвиток таких відносин, а в разі необхідності й охорону за допомогою засобів державного примусу. Наведені міркування дають змогу визначати правову форму як категорію інтегральну. Правова форма в адміністративному праві легітиміє діяльність органів публічної адміністрації у конкретних публічних відносинах, виражає її зовні, що допомагає іншим суб'єктам створити уявлення про таку діяльність та її результати.

Варто вказати, що поняття може набути категоріального статусу лише тоді, коли воно береться не ізольовано, а вводиться в систему наукових понять і співвідноситься так чи інакше з ними [9, с. 19]. Така вимога пов'язана з тим, що категоріальне узагальнення не може бути представлене лише як формально-логічний прийом, оскільки потребує діалектичного опрацювання матеріалу, під час якого з'ясовуються внутрішньо необхідні та істотні властивості правових явищ і процесів, загальне розкривається в особливому, окремому, різноманітність окремого включається в загальне [10, с. 83].

Відповідно, під час дослідження правової форми як наукової категорії необхідно встановити її співвідношення та взаємозв'язок із поняттям "правова форма діяльності", а враховуючи те, що однією зі складових діяльності органів публічної адміністрації є реалізація державних функцій, необхідна систематизація напрацювань теорії держави і права щодо правової форми реалізації функцій держави.

Поняття "правова форма діяльності" є окремим випадком правової форми. Як інтегральна категорія правова форма утворює системні зв'язки у правовій матерії та забезпечує зв'язок права із неправовими явищами, а правова форма діяльності виконує лише останню функцію. Водночас застосування підходу від конкретного до абстрактного дає змогу використовувати ознаки правової форми діяльності, які запропонував В. Горшеньов, для формування уявлення про правову форму. На думку вченого, правовою може стати будь-яка організаційна форма за умов, якщо вона набуває таких визначальних властивостей: здійснюється на основі виконання вимог закону та інших нормативно-правових актів; її результати завжди зумовлюють певні юридично значущі наслідки або пов'язані з їх настанням [11, с. 9].

Вужчим за обсягом, однак інформативнішим за змістом є поняття "правова форма реалізації функцій держави", під час дослідження якої варто звернути увагу на недоцільність включення у її дефінієнс як правового регулювання, так і правового впливу уповноважених суб'єктів на суспільні відносини [4, с. 85]. Саме в цій площині закладено підґрунтя для розмежування правових та організаційних форм діяльності суб'єктів права, класичним критерієм якого є наявність (відсутність) правових наслідків у результаті їх застосування. Названий критерій дає змогу відмежувати форми діяльності органів публічної адміністрації за зовнішніми ознаками, однак не дозволяє встановити підстави для застосування правової або організаційної форми.

Розмежування понять "правове регулювання" та "правовий вплив" вдало здійснила О. Ф. Скакун [12, с. 377]. Серед положень, які, на думку вченої, характеризують співвідношення правового регулювання і правового впливу, ключовими варто визнати такі: правове регулювання і правовий вплив мають власні механізми – механізм правового регулювання здійснюється через систему юридичних засобів і форм, а механізм правового впливу функціонує через систему юридичних і неюридичних (ідеологічних, психологічних, інформаційних) засобів; правовий вплив не завжди має точну юридичну міру: окрім норм права, застосовуються й інші соціальні засоби і форми впливу на поведінку людей; не обов'язково здійснюється через правовідносини; правове регулювання є специфічно юридичним, обов'язковим, пов'язане з установленням прав і обов'язків суб'єктів, із прямими приписами про можливу і належну поведінку. Своєю чергою, правовий вплив не має виключно юридичної специфіки, є загальним, в якому діє не лише право як сукупність норм, виявляється прояв дії права на правову свідомість і культуру особи, що сприяє виробленню стандарту законослухняної поведінки [12, с. 377].

У кінцевому рахунку і правове регулювання, і правовий вплив можуть спричиняти настання юридичних наслідків, втім, у результаті правового регулювання такі наслідки настають безпосередньо, а в разі правового впливу, як правило, потребуватимуть додаткового застосування актів реалізації прав і обов'язків суб'єктів.

Отже, у правовій формі діяльності держави знаходить зовнішнє вираження правове регулювання, а в організаційній (неправовій) – правовий вплив.

Ознакою правової форми реалізації функцій держави варто визнати наявність у її структурі юридичної процедури. Так, В. В. Лазарєв вказує, що правові форми діяльності держави являють собою діяльність, що пов'язана зі здійсненням юридично значущих дій у строго визначеному законом порядку [13, с. 342]. О. Ф. Скакун зазначає, що такі форми позначають управлінську форму діяльності уповноважених на те суб'єктів, яка завжди пов'язана зі здійсненням юридично значущих дій (розглядом юридичних справ) у порядку, визначеному законом [14, с. 548]. На думку Г. М. Бистрик, правові форми діяльності держави являють собою систему реалізованих уповноваженими органами державної влади у встановленому законом порядку юридично значущих дій та рішень – організаційно-розпорядчих і управлінських щодо забезпечення функцій держави в контексті державно-владного впливу на суспільні відносини [3, с. 4].

Наведені визначення містять вказівку на внутрішню процедурну правову форму діяльності суб'єктів адміністративного права та зовнішню – матеріально-правову форму діяльності суб'єктів адміністративного права, яку утворюють здійснювані органами публічної адміністрації державно-владні дії та рішення.

Онтологічний аспект розуміння правової форми як стійкого та об'єктивно необхідного зв'язку між елементами системи права вимагає вивчення її співвідношення із такою категорією, як “форма права”, що розуміють як сукупність визнаних конкретною державою офіційно-документальних способів зовнішнього вираження та закріплення правових норм [15, с. 178]. Поняття “форма права” тісно взаємопов'язане із поняттям “джерело права”, однак не тотожне з ним. Якщо “форма права” показує, як зміст права організовано і виражено зовні, то “джерело права” – це витoki формування права, система чинників, що зумовлюють його зміст і форми вираження [16, с. 499].

С. І. Суслова, аналізуючи підходи вчених Д. А. Керимова, М. М. Марченка, О. С. Іоффе, М. Д. Шаргородського, вказує, що відмінність між формою права і правовою формою полягає в організації ними різного змісту – правового і неправового, відповідно [17, с. 39]. Аналогічних висновків доходить і Ю. Б. Батурина [2, с. 31]. Цікавим є висновки і М. І. Матузова та А. В. Малька щодо розуміння форми права як одного з компонентів “юридичної форми”, вужчого самостійного явища, що являє собою певний спосіб зовнішнього вираження права. Призначення цієї форми – упорядкувати зміст, надати йому властивості державно-владного характеру [16, с. 557].

Відповідно, правова форма та форма права позначають різні явища правової дійсності. Якщо форма права є способом вираження загальнообов'язкових правил поведінки, то правова форма є способом вираження та легітимації певної діяльності, яка може, однак не обов'язково, полягати у виробленні та виданні таких правил. Більшу частку відносин, опосередкованих правовою формою, становить власне практичне застосування нормативних приписів шляхом видання індивідуальних актів управління, вчинення юридично значущих дій, укладення та виконання адміністративних договорів.

Правова форма не лише фіксує активність суб'єкта права, надає її результатам юридичного значення, однак і гарантує дотримання правил її здійснення, забезпечує засобами державного примусу. Набуваючи правової форми, діяльність стає “гарантованою” державою. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) встановлює відповідальність не лише за порушення правил поведінки, однак і за невиконання законних вимог уповноважених суб'єктів публічної адміністрації та окремих інститутів громадянського суспільства (наприклад, статтею 185 КупАП встановлено відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону) [18].

Філософська наука визнає наявність у будь-якого явища внутрішньої та зовнішньої форм. Внутрішня форма – це внутрішня організація змісту, його структура, спосіб зв'язків елементів цілого. Зовнішня форма являє собою зовнішній образ явища, об'єкта, предмета, визначає їх межі та забезпечує зв'язок з іншими явищами об'єктами і предметами [19, с. 10–12]. Наведені філософські положення створюють підґрунтя для виокремлення зовнішньої та внутрішньої правової форми і зовнішньої та внутрішньої форм права.

На думку Ю. Б. Батуриної, правова форма має дві складові: внутрішня правова форма, що може бути визначена як об'єктивний зв'язок між різними складовими елементами права, та зовнішня правова форма – зв'язок права з неправовими явищами, що потребують правової регламентації [2, с. 82]. Своєю чергою, розрізняють і внутрішню та зовнішню форми права – під внутрішньою розуміють структуру права, систему елементів (нормативні приписи, інститути,

галузі). Під зовнішньою – об’єктивований комплекс юридичних джерел, що формально закріплюють правові явища і дають змогу адресатам правових установлень ознайомитися з їх реальним змістом і користуватися ними [16, с. 558].

Внутрішня форма адміністративного права може бути подана принципами організації певної діяльності (наприклад, принципи державної служби), структурою правового інституту (наприклад, структура норми адміністративного права, адміністративних правовідносин), джерелами адміністративного права. Зовнішня форма адміністративного права являє собою формалізовані у нормах правила поведінки, в яких знаходять відображення названі джерела адміністративного права, закріплюються як юридично значущі певні дії та події (юридичні факти), права й обов’язки учасників адміністративних правовідносин, принципи тощо. А внутрішня правова форма збагачує поняття “зовнішня форма права” процедурним моментом, визначаючи порядок прийняття, реалізації та втрати чинності конкретною формою права. Зовнішня правова форма може бути представлена у вигляді актів (актів-документів та актів-дій) діяльності суб’єктів адміністративного права, що визнають юридичними фактами для виникнення, зміни та припинення правовідносин, прав та обов’язків їх учасників.

Форма права позбавлена такої якісної характеристики правової форми, як наявність нормативно встановленого порядку реалізації прав і обов’язків учасників правовідносин. Отримані висновки знаходять підтвердження і у напрацюваннях дослідників як проблем теорії права, так і адміністративного права.

Процедурну складову як один із аспектів розуміння правової форми виокремлює Ю. Ю. Ветютнев. На думку дослідника, юридична процедура має характер ритму, що організує і впорядковує, й функціонально відповідає архаїчному ритуалу [8, с. 117]. Специфіка процедури полягає у тому, що вона, на відміну від інших видів юридичної форми, розташована не лише у просторі, однак і у часі, охоплює не лише вербальні, однак і тілесні дії. Йдеться про утворення особливих хронологічних структур, що дисциплінують соціальний організм, а також мають легітимізаційний ефект [20, с. 59–60]. Варто зауважити, що дослідник процедурну форму виокремив як окремих вид правової форми, що може привести до розуміння правової форми як беззмістовної, яка відображає лише формальні вимоги до порядку та строків вчинення певних дій. Враховуючи викладене, послідовнішим видається підхід Д. В. Приймаченка [21, с. 251–252] та І. П. Яковлева [22, с. 100–103], які розглядають процедурну форму як внутрішню форму публічного адміністрування у державній митній справі. За твердженням Д. В. Приймаченка, внутрішнім способом устрою адміністративної діяльності є процесуальна (процедурно-процесуальна та процедурно-організаційна) форма, яка закладає програму, алгоритм діяльності, забезпечує порядок, цілеспрямований рух суб’єктів (митні органи, їх посадові особи) та учасників (громадяни та суб’єкти господарювання) цієї діяльності до певного, заздалегідь визначеного, бажаного результату [21, с. 251–252]. І. П. Яковлев доповнив названий підхід у частині заміни терміна “процесуальна форма” на “процедурна форма” [22, с. 102], враховуючи сприйняття юридичного процесу як форми правосуддя і використання у науковій літературі поняття “процедура” для позначення порядку діяльності органів публічної адміністрації під час реалізації як регулятивних, так і охоронних функцій [23, с. 19, 32–34].

Отже, наявність юридичної процедури – те, що відрізняє форму права від правової форми, даючи змогу останній виконувати функцію опосередкування та організації суспільних відносин, які визнані державою як такі, що потребують правового регулювання.

Висновки. Підводячи підсумки дослідження правової форми як категорії науки адміністративного права, можемо стверджувати таке. Правова форма є комплексною категорією юридичної науки, значення якої полягає у здатності систематизувати та узагальнювати, утворювати зв’язки як між елементами правової матерії, так і між правовими та неправовими явищами, надаючи останнім юридичного значення та правового захисту. На галузевому рівні правова форма набуває інтегративних якостей, що проявляється у здатності встановлювати стійкі зв’язки між нормами та інститутами адміністративного права, виражати ззовні, формалізувати діяльність органів публічної адміністрації та завдяки цьому забезпечити їх вплив на суспільні відносини в сфері публічного управління, що потребують правового регулювання, надати юридичного значення результатам діяльності учасників адміністративно-правових відносин.

Аксіологічне значення правової форми як наукової категорії полягає у її здатності утворювати зв'язок правової матерії із явищами суспільного життя, що визнані державою як такі, що потребують правового регулювання, онтологічне – у забезпеченні стійкого та об'єктивно необхідного зв'язку між елементами системи права.

Правова форма, правова форма діяльності та правова форма діяльності публічної адміністрації перебувають у діалектичному взаємозв'язку загального, особливого та одиничного. Особливість останнього поняття полягає у наявності обов'язкової процедурної складової, спеціальний характер правової форми діяльності зумовлений опосередкуванням нею саме правового регулювання, що дає змогу визначити, які із суспільних явищ у сфері публічного управління потребують встановлення правової форми.

Правова форма та форма права – терміни, що позначають різні правові феномени, водночас філософська концепція внутрішньої та зовнішньої форм, екстрапольована теоретиками права на зазначені поняття, дає підстави стверджувати, що внутрішня форма права та внутрішня правова форма позначають спосіб організації елементів системи права, тоді як внутрішня правова форма охоплює юридичну процедуру, яка визначає порядок утворення, зміни та припинення таких елементів, як норми адміністративного права та адміністративні правовідносини. Щодо зовнішніх форм права та правових форм – ці терміни позначають близькі, однак не тотожні явища. Якщо зовнішня форма права формалізує нормативні приписи, надає їм обов'язковості, то правова форма в адміністративному праві формалізує управлінську діяльність органів публічної адміністрації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Копнин П. В. Гносеологические и логические основы науки / П. В. Копнин. – М.: Мысль, 1974. – 568 с.
2. Батурина Ю. Б. Правовая форма и правовое средство в системе понятий теории права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Батурина Юлия Борисовна. – М., 2001. – 149 с.
3. Бистрик Г. М. Правові форми діяльності держави в регулюванні суспільних відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Ганна Миколаївна Бистрик. – Острог : Національний університет “Острозька академія”, 2012. – 22 с.
4. Тарахонич Т. І. Правові форми діяльності держави як засіб функціонування механізму правового регулювання / Т. І. Тарахонич // *Правова держава*. – 2015. – № 26. – С. 83–93.
5. Бергсель Ж.-Л. Общая теория права / под общ. ред. В. И. Даниленко; пер. с фр. – М.: NOTA BENE, 2000. – 576 с.
6. Стукаленко О. В. Наукові поняття, наукові категорії: співвідношення понять / О. В. Стукаленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46435>].
7. Тененбаум В. О. Государство: система категорий / В. О. Тененбаум. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1971. – 212 с.
8. Ветютнев Ю. Ю. Морфологические аспекты правовой коммуникации / Ю. Ю. Ветютнев // *Правоведение*. – 2014. – № 6 (317). – С. 110–117.
9. Каган М. С. Избранные труды в VII т. / М. С. Каган. – Том 1. Проблемы методологии. – СПб.: ИД “Петролис”, 2006. – 356 с.
10. Васильев А. М. Правовые категории: Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. – М.: Юридическая литература, 1976. – 264 с.
11. Правовые формы деятельности в общенародном государстве : учеб. пособ. / [под ред. В. М. Горшенева]. – Харьков : Харьковский юрид. ин-т, 1985. – 84 с.
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права [Текст] : підручник для студ. вищ. навч. закл. / О. Ф. Скакун. – Вид. стер. – Х.: Консум, 2009. – 655 с.
13. Общая теория права и государства : учебник / [под ред. В. В. Лазарева]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юрист, 1996. – 472 с.
14. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учебник] / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум; Ун-т внутренних дел, 2000. – 704 с.
15. Загальна теорія держави і права: [підручник для студ. юрид. вищих навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
16. Матузов Н. И. Теория государства и права: курс лекций / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юрист, 2001. – 776 с.
17. Сулова С. И. Правовые формы жилищных отношений: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Светлана Игоревна Сулова. – М., 2015. – 479 с.
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X // *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
19. Канунникова Н. Г. Теоретические аспекты форм государственного управления / Н. Г. Канунникова // *Административное право и процесс*. – 2013. – № 5. – С. 10–12.
20. Денисенко В. В. Легитимность как

характеристика сущности права. Введение в теорию: монография / В. В. Денисенко. – М.: Юрлитинформ, 2014. – 184 с. 21. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Дмитро Володимирович Приймаченко. – Дніпропетровськ, 2007. – 469 с. 22. Яковлев І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Іван Петрович Яковлев. – Одеса, 2016. – 224 с. 23. Картузова І. О. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова, А. Ю. Осадчий. – Одеса : Юридична література, 2008. – 287 с.

REFERENCES

1. Koptin P. V. *Gnoseologicheskie i logicheskie osnovy nauki* [Epistemological and logical foundations of science]. Moscow, Thought Publ, 1974, 568 p.
2. Baturina Ju. B. *Pravovaja forma i pravovoe sredstvo v sisteme ponjatij teorii iprava*, diss. kand. yuryd. nauk [Legal form and legal means in the system of concepts of the theory of law. Cand. legal. sci. diss.]. Moscow, 2001. 149 p.
3. Bystryk G. M. *Pravovi formy` diyal`nosti derzhavy` v reguluvanni suspil`ny`x vidnosy`n*, diss. kand. yuryd. nauk [Legal forms of state activity in the regulation of social relations. Cand. legal. sci. diss.]. Ostroh, 2012. 22 p.
4. Taraxonych T. I. *Pravovi formy` diyal`nosti derzhavy` yak zasib funkcionuvannya mexanizmu pravovogo reguluvannya* [Legal forms of state activity as a means of functioning of the legal regulation mechanism]. Constitutional state, 2015, Vol. 26, 83–93 pp.
5. Berzhel` Zh.-L. *Obshhaya teorya prava* [The general theory of law]. Moscow, NOTA BENE Publ, 2000, 576 p.
6. Stukalenko O. V. *Naukovi ponyattya, naukovi kategoriyi: spivvidnoshennya ponyat`* [Scientific concepts, scientific categories: the ratio of concepts]. Available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46435>.
7. Tenenbaum V. O. *Gosudarstvo: sistema kategorij* [State: system of categories]. Saratov: Izot Sarat. Un-that. 1971, 212 c.
8. Vetjutnev Ju. Ju. *Morfologicheskie aspekty pravovoj kommunikacii* [Morphological aspects of legal communication]. Jurisprudence, 2014, Vol. 6 (317), 110–117 p.
9. Kagan M. S. *Izbrannye trudy v VII tomah* (Selected works in VII vol.). St. Petersburg: Petrolis ID Publ, 2006, 356 p.
10. Vasil`ev A. M. *Pravovye kategorii: Metodologicheskie aspekty razrabotki sistemy kategorij teorii prava* [Legal categories: Methodological aspects of the development of a system of categories of the theory of law]. Moscow, Legal literature Publ, 1976, 264 p.
11. Gorsheneva V. M. *Pravovye formy dejatel`nosti v obshhenarodnom gosudarstve* [Legal forms of activity in a nationwide state]. Kharkiv: Kharkiv Institute of Law Publ, 1985, 84 p.
12. Skakun O. F. *Teoriya derzhavy` i prava* [Theory of state and law]. Kharkiv, Consum Publ, 2009, 655 p.
13. *Obshhaya teoriya prava i gosudarstva* Pod red. V. V. Lazareva [The general theory of law and state]. Moscow, Lawyer Publ, 1996, 472 p.
14. Skakun O. F. *Teoriya gosudarstva i prava* [State and Law Theory]. Kharkiv, Consum Publ, 2000, 704 p.
15. *Zagal`na teoriya derzhavy` i prava* [General theory of state and law]. Kharkiv, Right Publ, 2009, 584 p.
16. Matuzov N. I. *Teoriya gosudarstva i prava* [State and Law Theory]. Moscow, Lawyer Publ, 2001, 776 p.
17. Suslova S. I. *Pravovye formy zhilishhnyh otnoshenij*. Dokt. diss. [Legal forms of housing relations Dokt. diss.]. Moscow, 2015, 479 p.
18. *Kodeks Ukrayiny` pro administratyvni pravoporushennya* [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Law of Ukraine on December 07, 1984.
19. Kanunnikova N. G. *Teoreticheskie aspekty form gosudarstvennogo upravleniya* [Theoretical Aspects of Public Administration]. 2013, Vol. 5, 10–12 pp.
20. Denisenko V. V. *Legitimnost` kak harakteristika sushhnosti prava. Vvedenie v teoriyu* (Legitimacy as a characteristic of the essence of law. Introduction to the theory). Moscow, Yurlitinform Publ, 2014, 184 p.
21. Priymachenko D. V. *Administrativna diyal`nist` mitnih organiv u sferi realizacii mitnoji politiki derzhavi*. Dokt. diss. [Administrative activity of customs bodies in the sphere of realization of the customs policy of the state Dokt. diss.]. Dnipropetrovsk, 2007, 469 p.
22. Yakovlev I. P. *Formy` i metody` publichnogo administruvannya u derzhavnij my`tnij spravi*. Diss. kand. yuryd. nauk [Forms and methods of public administration in the state customs. Cand. legal. sci. diss.]. Odessa, 2016. 224 p.
23. Kartuzova I. O. *Administratyvno-procedurene pravo* [Administrative and procedural law]. Odessa, Legal literature Publ, 2008, 287 p.

Дата надходження: 11.06.2017 р.